Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi
S 31-32, Mayıs-Kasım 2003, s. 229-237

Behiç Erkin
(1876–1961)

Doç. Dr. Oğuz AYTEPE*

ÖZET

Ulusal demiryolculuğumuzun kurucusu, değerli devlet adamı ve Atatürk'ün yakın çalışma arkadaşlarından Behiç Erkin Bey 5 Nisan 1876'da İstanbul'da doğdu. Eğitimini Bağdat, Erzincan ve İstanbul'da yaptı. Harp Okulu'ndan mezun oldu ve kurmay sınıfına ayrıldı. Hızla terfi ederek ülkenin çeşitli yerlerinde görev yaptı ve başarılarından dolayı pek çok nişan ve madalya aldı. Mustafa Kemal ile 1907'de Selanik'te tanıştı ve kısa sürede samimi dost oldular.Beraberlikleri ömür boyu sürdü. Birinci Dünya Savaşı sonrası, İngilizler İstanbul'u işgal edince Anadolu'ya geçti ve Kurtuluş Savaşı'na katıldı. Mustafa Kemal'in tavsiyesi üzerine Anadolu Şimendiferleri İşletme Müdürlüğü'nün başına geçti. Kurtuluş Savaşı ve sonrasında Demiryollarını başarıyla yönetti. Ara seçimlere katılarak İstanbul milletvekili seçildi ve bayındırlık bakanı oldu. Peşte'de elçilik, Paris'te büyükelçilik görevlerini başarıyla yaptı. Emekli olarak yurda döndüğünde seçimlere katıldı ve Çankırı milletvekili oldu.Çeşitli kurumlarda başarılı hizmetler yaptı. 11 Kasım 1961'de İstanbul'da vefat etti.

Anahtar Kelimeler : Behiç Erkin, Kurtuluş Savaşı, Demiryolları

ABSTRACT

Behiç Erkin, honorable states man, founder of the national railway establishment and one of the close colleagues of Ataturk, was born in Istanbul in 1876. He was educated in Bagdad, Erzincan and Istanbul. He graduated from the military academy and became a general staff officer. He was promoted rapidly and serving in various parts of the country he was awarded many orders and medals for his successes. He got to know Mustafa Kemal in Saloniki and they became close friends in short time. Their friendship lasted a lifetime. When after World War I the British occupied Istanbul he went to Anatolia and took part in the War of

*Doç. Dr., Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü.

Independence. In compliance to Mustafa Kemal's recommendation, he took the post of the director of the Anatolian Railway Establishment. He successfully managed the Railways during and after the War of Independence. Being a candidate in the parliamentary elections he was elected a member of parliament and became minister of public works. He served successfully as ambassador to Peşte and Paris. When he returned to the country after retirement he was a candidate in the elections and became a representative member of parliament for Çankırı. He served successfully in various establishments. He died on November 11, 1961 in Istanbul.

Key Words: Behiç Erkin, National Struggle, Railway

Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Müzesi'ne değerli eşyalarını, arşiv ve kitaplarını bağışlayan, ulusal demiryolculuğumuzun kurucusu değerli asker ve devlet adamlarımızdan, Atatürk'ün yakın çalışma arkadaşlarından Behiç Erkin Bey, 5 Nisan 1876'da (24 Mart 1292) İstanbul'da doğdu. Babası Cemil Bey, büyük babası Mareşal Ömer Fevzi Paşa'dır. Behiç Bey küçük yaşta iken babası annesi Nadire Hanımdan ayrılarak üç defa evlenmiş, fakat eşlerinin üçü de vefat etmiştir. Annesi ayrıldıktan sonra tekrar evlenmiş, annesinin eşi ve babası öldükten sonra halasının yanında kalmıştır. Halası eniştesi Hidayet Paşa'dan kalan yüksek dul maaşı ile onu bir "prens" gibi büyütmüştür.[1] Çocukluğunda tifo olmuş ve hafif bir çocuk felci geçirmiştir. Eniştesinin görevi nedeniyle halası ile Bağdat'a giden Behiç Bey orada altı sene kalmış ve özel hocalardan ders almıştır. Eğitimini Erzincan ve Bağdat'ta sürdüren Behiç Bey, eniştesinin Basra valiliğinden azledilmesi üzerine tekrar İstanbul'a dönmüş, bir yıl sonra Askeri Rüştiye'nin dördüncü sınıfına kaydolmuştur. 1893 senesinde ilk defa kılıç takmış ve Kuleli İdadisi'nden Harp Okulu'na geçmiştir. 26 Aralık 1898'de Harp Okulu'ndan mezun olmuş ve kurmay sınıfına ayrılmıştır. 18 Ocak 1899'da kurmay üsteğmen ve 9 Ocak 1901'de kurmay yüzbaşılığa yükselmiştir. Babası Cemil Bey Basra vilayetinin Suk -el- şuyuh kaza merkezinde 7 Aralık 1901'de vefat etmiştir. 27 Ocak 1901'de, kaldırılmış olan Üçüncü Orduya atanan Behiç Bey Avret Hisar alayındaki hizmetinden dolayı beşinci rütbeden Mecidi Nişanı ile ödüllendirildi. 14 Mart 1903'te 17 nci Nişancı Taburunun İkinci Bölük Komutanlığına ve ek olarak Selanik'te Bulgar ihtilali nedeniyle geçici olarak kurulan tabur komutanlığına, 14 Ekim 1903'te Selanik'te Hassa 6 ncı Süvari Alayının 5 nci Bölük Komutanlığına atandı ve aynı yıl (6 Mart) kurmay kolağalığı (kıdemli yüzbaşı) na getirildi.14 Nisan 1904'te 17 nci Nizamiye Fırkası Kurmayına ve ek olarak İstanbul-Selanik İltisak Hattı (bağlantı-kavuşma) Koruma Müfettişliğine

[1] Türk Tarih Kurumu Arşivi, Y-779 ,Behiç Erkin, Hatırat, (1876–1958), 1959; I.Bölüm (1876-1918) s.4. Behiç Bey anılarını yazmaya Bayındırlık Bakanı olduğu sırada karar vermiş fakat işlerinin yoğunluğu nedeniyle buna imkan bulamamış, Fransa'da elçilik görevinden emekli olup yurda döndükten sonra yazabilmiştir. Hatıralarını çocukluğundan beri tuttuğu not defterlerine dayanarak yazan Behiç Bey olayları anlatırken objektif olmaya dikkat etmiştir.

getirildi. Bu görevdeki hizmetinden dolayı 1906'da evvelki nişanı 4 ncü rütbeden Mecidi Nişanına çevrildi. 8 Eylül 1907'de 17 nci Nişancı Taburu binbaşılığına terfian atandı.[2] 25 Ocak 1908'de 17 nci Nizamiye Alayı Komutanlığına, 28 Ocak 1909'da Selanik İltisak Hattı Askeri Komiserliğine getirildi. Bu hatta yaptığı hizmetleri karşılığı 7 Nisan 1912'de Ceridei Askeriyede bir takdirname ilan edildi. Görevi sırasında yaptığı incelemeleri Demiryolunun Askeri Açıdan Tarihi, Kullanımı ve Örgütü adıyla kitaplaştırdı.[3]

Behiç Bey, Erkanı Harbiye Kolağası (Ön yüzbaşı) Mustafa Kemal Bey'i 1907'de Selanik'te tanımıştı. Şam'dan merkezi Selanik'te olan Üçüncü Orduya atanan Mustafa Kemal Bey ile kısa zamanda samimi dost olan Behiç Bey hayatları boyunca bir arada iken sık sık görüşmüşler, gaybubetlerinde haberleşmişlerdi.[4]

Balkan Savaşı sonunda Selanik'teki bütün subaylarla savaş esiri olarak Yunan ordusuna teslim edilmesinden sonra Yunanistan hükümetiyle yapılan barış anlaşması uyarınca esaretten kurtulan Behiç Bey 16 Ekim 1913'te Pire'den Romanya vapuru ile İstanbul'a hareket etti. Esareti on bir ay sekiz gün sürmüştü.[5]

3 Aralık 1913'te Genelkurmay 3 ncü Şube Şimendifer Kısmı Amirliğine atandı. Yedi sene binbaşı rütbesinde çeşitli görevlerde bulunduktan sonra 29 Ekim 1914'te kaymakamlığa (yarbaylığa) atandı. 14 Ağustos 1915'te Birinci Ordu Komutanı ve aynı zamanda Sultan Reşat'ın yaveri olmak üzere gönderilen Mareşal Von der Goltz'tan İkinci Rütbe Croix de Fer Nişanı aldı. Bunun üzerine 29 Eylül 1915'te Harp Madalyası ile Kılıçlı Gümüş Liyakat Madalyası aldı. 21 Eylül 1915'te Ordu Dairesi Başkan Yardımcılığı'na getirildi. 1915'te Harbiye Nezareti Ordu Dairesi İkmal Şubesi Müdür Muavini iken, seferberlik ilanından beri askeri yükümlülüklerle ilgili yayımlanan kanunlar ve bunların açıklanmasını kapsayan Mükellefiyeti Askeriye Kanunu Muvakkatenin İzahı adlı bir kitap yayımladı.[6]

26 Haziran 1916'da Kılıçlı Gümüş İmtiyaz Harp Madalyası, ayrıca 7 Ekim 1916'da Harp Alametli 3 ncü rütbe Avusturya Askeri Liyakat Madalyası, 23 Kasım 1916'da 3 ncü rütbe Bavyera Kraliyet Askeri Liyakat Madalyası aldı. 27 Mart 1917'de albaylığa terfi etti. 6 Ekim'de yeniden

---

[2] Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi, Behiç Bey'in Tercümeihal Kâğıdı Örneği, (525); Türk Parlamento Tarihi, II. Dönem, 1923 – 1927, III. Cilt, s.402. Behiç Bey, Hatıratı'nda binbaşılığa atanma tarihini 1 Eylül 1907 olarak belirtmiştir, bkz, I. Bölüm, s.55.

[3] Ümit Sarıaslan, "Ulusal Demiryolculuğumuzun Kurucularından Behiç Erkin", Tarih ve Toplum, S.228 (Aralık 2002),s.4.

[4] Behiç Erkin, "Atatürk'ün Selanik'teki Askerlik Hayatına Ait Hatıralar", Belleten, C.XX, S.80 (Ekim 1956) s.599.

[5] TTKA, Y-799, Behiç Erkin, Hatırat, I. Bölüm, s.94.

[6] Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Kitaplığı, no.2399.

Kılıçlı 3 ncü Osmani Madalyası aldı. Aynı yıl tebdilen 3 ncü Mecidi. 16 Ekim 1917'de Kılıçlı ikinci rütbe Kordon Deprus, aynı yılın 1 Aralığında 3 ncü rütbe Demir Haç, 3 Şubat 1918'de altı ay sefer zammı, 11 Nisan 1918'de Alman Hükümetinden birinci rütbe Demir Haç, aynı yıl 2 Haziran'da Avusturya–Macaristan Hükümetinden 3 ncü rütbe Leopold Nişanları aldı.

19 Temmuz 1918'de Azerbaycan'da askeri teşkilat kurmak üzere görevlendirildi ve Gence' ye gitti. Orada bir Harbiye Nezareti oluşturdu. Mütarekenin yapılması üzerine bu girişim yarıda kaldı.[7]

Mütarekeden sonra 1919'da Genelkurmay Dairesi Teşkilat ve Bütçe Komisyonu Başkanlığına getirildi. 1919'da Kızılay Madalyası verildi. İstanbul'un işgali ile komisyon çalışması bitti. Aynı yıl Altın Donanma Madalyası aldı.[8]

1919'da ordu dairesinden ayrılan Behiç Bey 16 Mart 1920'de İstanbul'un İngilizler tarafından işgal edilmesi üzerine açıkta kalmış ve Ferit Paşa hükümetinin talebi üzerine İngilizler tarafından takibe uğradığından saklanmış ve Avni kaptan yönetimindeki Hilâl vapuru ile Mudanya yoluyla Bursa'ya kaçmak zorunda kalmıştır.[9] Sağlık nedeniyle 2 Temmuz'a kadar Bursa'da kalan Behiç Bey'e Ankara'ya geldiğinde iki görev teklif edilmiştir. Biri Nafıa Vekili İsmail Fazıl Paşa (Ali Fuat Cebesoy'un babası) tarafından Anadolu–Bağdat Demiryolları genel müdürlüğü, diğeri Genelkurmay Başkanı İsmet Bey'in (İnönü) Genelkurmay İkinci Başkanlığı'dır. Bu durum karşısında tereddüt eden Behiç Bey Mustafa Kemal Paşa'yı ziyaret ederek iki hizmet teklifinden hangisinin kabulünün daha uygun olacağını sormuştur. Mustafa Kemal Paşa'nın "Demiryolları mühimdir, onu kabul et" demeleri üzerine Anadolu Şimendiferleri İşletme Müdürlüğü'nü geçici kaydıyla kabul etmiştir.[10] 16 Temmuz 1920'de Eskişehir'de yeniden kurulan Anadolu Şimendiferleri İşletme Müdürlüğü görevini bir varlık gösteremeyen geçici yönetimden teslim alır. Görevi sırasında büyük sorunlarla karılaşan Behiç Bey görevinden istifa eder, ancak istifası Bayındırlık Bakanlığınca kabul edilmez. Bakanlık aylığını yedi bin kuruşa çıkarır ve memurluk unvanını da Anadolu Demiryolu Müdir-i Umumiliği (Genel Müdürlüğü) olarak değiştirir.[11] Bayındırlık Bakanlığına bağlı Anadolu–Bağdat Demiryolları Genel Müdürlüğü kurulunca bu kurumum başına genel müdür olarak atanır. Demiryolunun düzenli işleyebilmesi için gayret eder. 27 Mayıs 1925'te Milli Mücadele'deki hizmetlerinden dolayı takdirname ile ödüllendirilir.

---

[7] TTKA, Hatırat, I. Bölüm, s.106.

[8] TBMM Parlamento Tarihi, s.403.

[9] Ümit Sarıaslan, a.g.m., s.4.

[10] Ziya Gürel, Kurtuluş Savaşında Demiryolculuk, Ankara, 1989,s.9-10.;Ümit Sarıaslan,a.g.m., s.4.

[11] Ziya Gürel, a.g.e., s.11.

TBMM'nin 2 nci Dönem ara seçimlerine katılan Behiç Bey 31 Aralık 1925'te yapılan seçimde 1180 oy alarak İstanbul'dan milletvekili seçilir. Mazbatası 11 Ocak 1926'da onaylanır.Bayındırlık Bakanı Sırrı Bey'in ölümü üzerine 14 Ocak 1926'da Bayındırlık Bakanlığına seçilir. Vekil olarak Genel Kurulda dokuz değişik konuda söz almış açıklamalarda bulunmuştur.

Üçüncü Dönem seçimlerinde 1600 oyla İstanbul'dan milletvekili seçildi. 5 Eylül 1927'de mazbatasını aldı. 2 Kasım 1927'de Bayındırlık Bakanlığı onaylandı. Peşte elçiliğine atandığından bakanlığı 15.10.1928'de sona erdi. 8 Kasım 1928'de 1 nci sınıf dereceli olarak Peşte elçiliğine tayin kararnamesi onaylandı. 30 Kasım'da Peşte'de görevine başladı.

1928 yılında Haydarpaşa İstasyonu'nda ilk Demiryolu Müzesi'ni kurdu.[12] 27 Ekim 1934'te eşi vefat etti. 8 Şubat 1935'te Atatürk tarafından kendisine "Erkin" (özerk) soyadı verildi. Atatürk'ün ölümü üzerine Ankara'ya geldi. Atatürk'ün ölümü nedeniyle intihar eden Salih Bozok'u muhit değiştirmek için Peşte' ye götürdü.[13] 1939 Temmuz ayı sonuna kadar, on sene dokuz ay elçilik yaptı.

Behiç Bey Peşte elçiliğinden Paris Büyükelçiliğine atandı. 13 Ağustos 1939'da Paris'e vardı. İkinci Dünya Savaşı sırasında Avrupa'da pek çok Musevi Almanların "Holokost" veya "Şoah" olarak adlandırılan ırkçı saldırısında hayatını kaybetmişti. Türkiye o yıllarda olağanüstü bir insanlık örneği gösteriyordu. Türk hükümeti o hassas ve zor koşullarda, Nazilerden kaçabilen Yahudileri kurtarmaya ve onlara geçici sığınma veya geçiş olanağı sağlamaya çalışırken, Avrupa merkezlerindeki Türk diplomatları da, ölüm kamplarına sevk edilmek üzere bulunan birçok insanı kurtarmak için -kendilerini de tehlikeye atma pahasına - büyük çaba harcıyordu. Bu diplomatlar arasında Vichy elçisi Behiç Erkin de bulunuyordu.[14]

Fransa'da elçilik görevi sona eren Behiç Bey 26 Ağustos 1943'te ülkeye döndü. Fransa'daki hizmetlerinden ötürü 1943'te Legion d'Honeur Nişanı'nın birinci rütbesi " Grand Croix " verildi.[15]

7 nci Dönem Milletvekili seçiminde 31 Ağustos 1943'te 415 oy alarak Çankırı milletvekili seçildi.[16] 5 Ağustos 1946 yılına kadar milletvekili olarak görev yaptı.

28 Mart 1947'de Cenup Demiryolları Şirketi'nin meclis idare reisliğine seçilmiş ve görevi şirketin 30 Mart 1957'de kapatılmasına kadar sürmüştü.

---

[12] Ümit Sarıaslan, Demir Ağlardan Örümcek Ağlarına, İstanbul, 2004, s. 221.

[13] TTKA, Hatırat, s.369.

[14] Sami Kohen, "Tarihten ders almak...", Cumhuriyet, 29.1.2005.

[15] Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Müzesi kayıt defteri, No. 1653 (110/26).

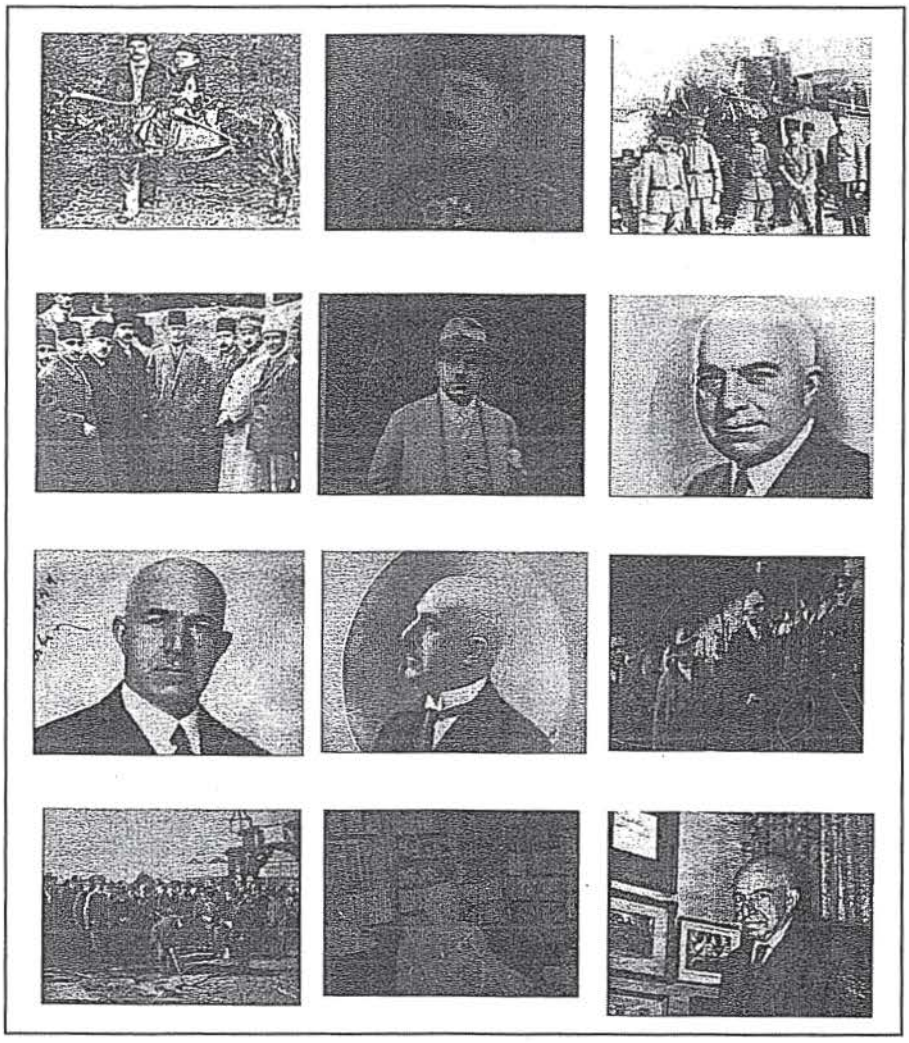
[16] TBMM Arşivi, Behiç Erkin'in Özlük Dosyası. No.525.

3 Mart 1948'de on senedir devam eden prostat rahatsızlığı nedeniyle Amerikan Hastanesi'nde ikinci ameliyatını oldu.

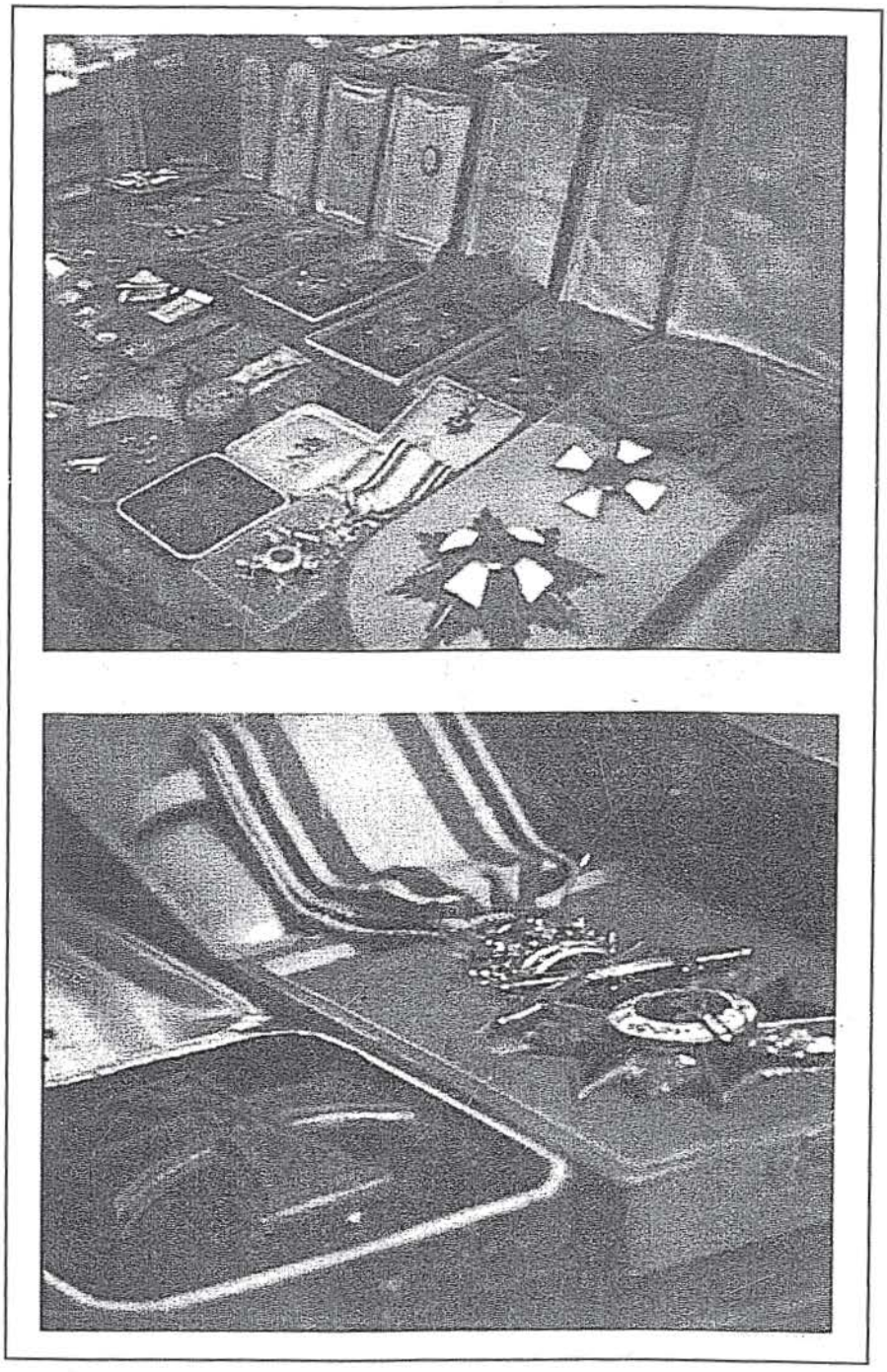
10 Mart 1955'te Türkiye Kredi Bankası'nın idare meclisi azalığına seçildi.[17]

Behiç Bey 11 Kasım 1961 günü İstanbul'da vefat etmiş, cenazesi 13 Kasım 1961'de Teşvikiye Camiinden kaldırılmıştır.[18] Anıtmezarı vasiyeti üzerine Eskişehir'de hatların birleştiği üçgende, Konya-Kütahya-İstanbul Makası içinde bulunmaktadır.

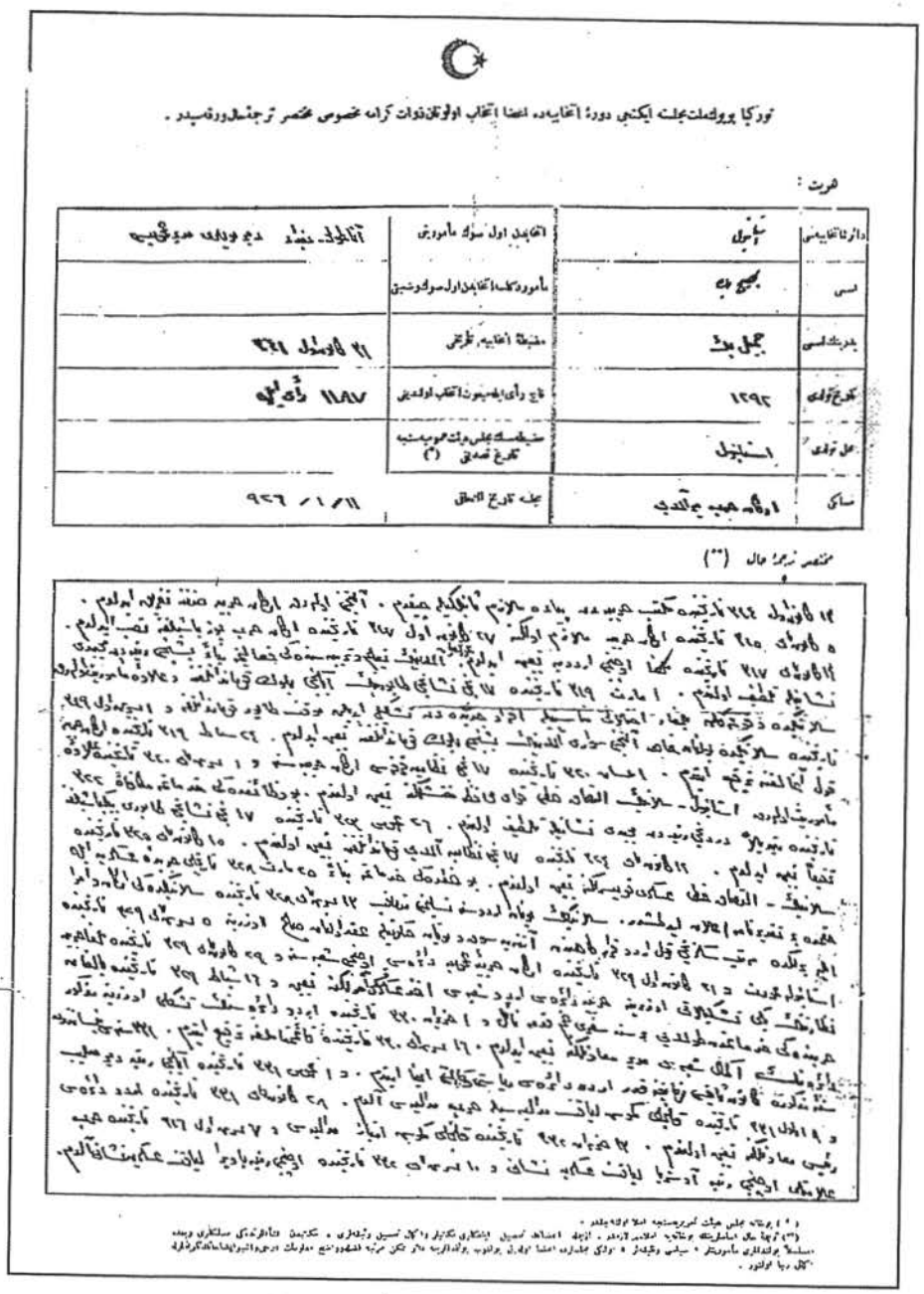
[17] TTKA, Hatırat, s.519.
[18] Cumhuriyet, 13 Kasım 1961, s.2.

Behiç ERKİN Bey'in Fotoğrafları.

Behiç ERKİN Bey'in Nişan ve Madalyaları.

تورکیا پروسلمت مجلسی ایکنجی دورهٔ انتخابیه دائر انتخاب اولونان ذوات کرامه مخصوص مختصر ترجمهٔ حال درقه سیدر .

دائرهٔ انتخابیه سی	استانبول	انتخاب اول سوقی مأموریتی	انتخاب بیندن دیم بویله موقتیه
اسمی	بهیج بك	مأمورك انتخاب اول سوقی	
پدرینك اسمی	جمیل بك	مبعثة انتخابیه نظارتی	۱۱ کانون اول ۹۲۲
تاریخ تولدی	۱۲۹۲	تاریخ رأی ایله صورت انتخاب اولدیغی	۱۱۸۷ رأی ایله
محل تولدی	استانبول	سنیفسك مجلس وكلا مخصوص تحریر قصدی (*)	
سلکی	اوقاف حقوق تلقیدن	بوك تاریخ انتخاب	۱۱ / ۱ / ۹۲۶

مختصر ترجمهٔ حال (**)

۱۲ کانون اول ۹۲۲ تاریخنده کتب حقوقیه دن بیاده اولمق اوزره استانبول دارالفنونی حقوق شعبه سندن دیپلوم آلدم . ۵ کانون اول ۹۲۲ تاریخنده اوقاف عمومیه نظارتی حقوق مشاورلکنه تعیین اولندم . ۱۲ کانون اول ۹۲۲ تاریخنده بو وظیفه دن استعفا ایله ۲۷ کانون اول ۹۲۲ تاریخنده اوقاف عمومیه نظارتی حقوق مشاورلکنه تعیین اولندم . ۱ مارت ۹۲۲ تاریخنده ۱۷ نجی نشانی طابورجی آیکی بولوق قیاده سنده ۲ نجی طابور قیاده سنه تعیین اولندم . ۱۵